

معرفی شاخص اسلامیت و اندازه گیری آن با استفاده از شاخصهای نماینده در ۲۰۸ کشور جهان

ترجمه آزاد: دکتر علی حسن زاده

(متخصص چشم پزشکی)

رئیس هیأت مدیره سازمان بیمه سلامت ایران

رابطه پیچیده بین مذهب و اقتصاد، تامین مالی، سیاست، قوانین و رفتار اجتماعی بعد از ۱۱ سپتامبر محل مناقشه برای بررسی اثرات مذهبی بودن شده است؛ که آیا مذهب بر دورنمای اقتصاد، سیاست و جامعه در کشورها اثر می گذارد و یا بالعکس عوامل فوق بر مذهبی بودن مؤثر است؟ به عبارت دیگر آیا به مذهب به عنوان متغیر مستقل باید نگریست یا غیر مستقل؟ بنابراین اینگونه پرسش می شود که آیا کشورهایی که خود را کشوری اسلامی اعلام می کنند و یا عضو سازمان کنفرانس اسلامی هستند از آموزه های بنیادی اسلام پیروی می کنند؟ پاسخ به این سؤال است که راه را برای برآورد این موضوع - که آیا اسلام بر رفتار اقتصادی، سیاسی، و اجتماعی اثر گذار است - باز می کند. در مطالبی که در پی می آید ابتدا ویژگی های یک کشور اسلامی با استناد به قرآن، و سنت رسول (زندگی، تجارب، و احادیث پیامبر اسلام) که نقشه راه مسلمانان را مشخص می کند، ارائه شده و سپس شاخص اندازه گیری اسلامیت کشورها تدوین و اعلام می گردد. شاخص اسلامیت برای ۲۰۸ کشور جهان با استفاده از شاخصهای نماینده مربوط به اقتصاد، حکمرانی و قانون، حقوق سیاسی و بشری، و روابط بین الملل اندازه گیری و اعلام شده است.

کلیدواژه ها: اسلام، اقتصاد اسلامی، شاخص نماینده

مراکز ارائه کننده خدمات سلامت، یکی از شاخصهای مهم اندازه گیری HbA^{1c} خون در بیماران دیابتی است که نشان می دهد در سه ماهه گذشته وضعیت قند خون بیمار چگونه بوده است؟ بنابراین بیراه نرفته ایم اگر بگوییم پای بندی به آداب اسلامی نیز قابل اندازه گیری است.

خاطرم هست در کنفرانسی که در فرانسه در ارتباط با موضوع «تامین اجتماعی کارا تر» در اوایل هزاره سوم برگزار شده بود، مدیر عامل تامین اجتماعی سوئد در مواجهه با یک سؤال از سوی فرد ظاهراً مسلمانی همچون بنده حقیر با این عنوان که «شما چه کرده اید که توانسته اید بیش از نیمی از سرانه تولید ناخالص داخلی کشورتان را صرف حوزه رفاه اجتماعی نمایید؟» پاسخ می دهد: «آیا شما مُسلم هستید؟ آنچه ما کرده ایم از شما یاد گرفته ایم. شما احکامی دارید بنام خمس و زکات... که پرداخت آن را سپرده اید به وجدان افراد، اما ما آنها را گرفته و قانونمند کرده ایم و ادامه داد در سوئد درآمد ماهانه یک معلم ۱۷۰۰۰ کرون و درآمد یک استاد دانشگاه ۲۴۰۰۰ کرون است. بعد از اعمال همین خمس و زکات که ذکرش رفت دریافتی معلم به ۱۳۰۰۰ و استاد به ۱۷۰۰۰ کرون می رسد. هر دو از تمامی مایحتاج زندگی برخوردارند، خرج آموزش و تفریح می کنند و تفاوتشان در میزان لوکس بودن زندگی است. به طور مثال معلم می تواند مبلمان منزلش را هر ۵ سال یکبار تعویض نماید اما استاد هر دو سال!»

توجه به نکات فوق ما را به این امر رهنمون می سازد که مؤدب بودن به آداب اسلامی نیز قابل اندازه گیری است. مطالبی که در پی می آید تلاش دو نفر از اقتصاد دانان دانشگاه جرج واشینگتن است که تلاش کرده اند آراسته بودن به آداب اسلامی را در ۲۰۸ کشور جهان مورد بررسی قرار دهند و در این موضوع فتح بابی

اشاره: معرفی شاخص اسلامیت، پژوهشی از رحمان شهرزاده^۱ و حسین عسگری^۲ اقتصاددانان دانشگاه جرج واشنگتن است که در سال ۲۰۱۰ م. در نشریه اقتصاد جهانی^۳ (سال دهم - شماره های ۲ و ۳) به چاپ رسیده و در محافل علمی، اقتصادی و اجتماعی به ویژه در جهان اسلام مورد توجه قرار گرفته است. متن پیش رو برگردان آزادی از این مقاله به قلم دکتر علی حسن زاده است که به شرح زیر تقدیم می گردد.

پیشگفتار

سید جمال الدین اسدآبادی نزدیک به صد سال پیش پس از سیر جهان و سیاحت شرق و غرب عالم، اعلام می کند «بسی رفتم شرق مسلمان بدیدم، مسلمانی ندیدم؛ بسی رفتم غرب مسلمان ندیدم، مسلمانی بدیدم». این گفته هنوز هم دور از ذهن نیست.

در جهان امروز همه چیز قابل اندازه گیری است، کیفیت نیز که در گذشته شاخصی برای اندازه گیری نداشت امروزه دارای معیار اندازه گیری است. به طور مثال در قلمرو سلامت که دسترسی جغرافیایی برای مردم ایجاد می شود و شاخص قابل اندازه گیری دارد، سؤال این است که آیا این دسترسی کیفی است و صرف دسترسی به مرکز درمانی به معنای دستیابی به سلامت است؟ اصلاً می شود این کیفیت را اندازه گیری کرد؟ باید آگاه باشیم و بدانیم که در عرصه ای که دنیا به سمت «جهانی سازی» می رود و دیوارهای اطلاعاتی شکسته شده و جدیدترین اطلاعات به سرعت از طریق شبکه جهانی اینترنت به رایگان در اختیار همگان قرار می گیرد، کیفیت نیز قابل اندازه گیری است، همچنان که برای سنجش کیفیت دسترسی به

خواهند شد و از آنان خواسته می‌شود تا بر وحدانیت او به عنوان تنها خالق و نگهدار آفرینش شهادت دهند.

(۴) خلافت: انسان نماینده خدا در زمین است. ولایت و کرامت با همدیگر مبنای خلافت را فراهم می‌کند. عشق خداوندی به انسانها بزرگی و هوشمندی عطا می‌کند تا ولایت را از طریق ابزار خلافت به منصه ظهور برسانند. خلافت قدرتی است که خالق به انسان به عنوان نماینده خود عطا می‌کند تا ولایت را به طور مادی- از طریق منابعی که خداوند برای او فراهم کرده است- و غیر مادی- از طریق عشق به نوع بشر و سایر مخلوقات- گسترش دهد.

پیروی از قوانین الهی موجب رشد مادی از طریق بهره‌وری بالاتر می‌شود. سه موضوع برای رشد اقتصادی اهمیت دارد: پشتیبانی از حق مالکیت، تحکیم قراردادهای و حکمرانی خوب؛ که در قرآن و سنت رسول به آنها اشاره شده است. شبکه‌ای از قوانین اسلامی که توسعه را تضمین می‌کند، عبارتند از: کسب دانش، فقدان ضایعات، صدمه نرساندن، سخت‌کوشی و پرهیز از فساد، تقلب یا سوء استفاده از املاک. کارکرد قوانین هدایتی که بر مشارکت بازار و پیروی از آن حاکمیت دارد این اطمینان را می‌دهد که سازوکاری کارا برای ایجاد تراز در اقتصاد وجود دارد. از آنجا که تناسب و عدالت به دنبال پیروی از قوانین تضمین می‌شود، بهایی که از آن پدید می‌آید، بهایی عادلانه است.

قانون تناسب در معامله با دیگران تضمین می‌کند کسانی که در فعالیتهای تولیدی مشارکت می‌کنند، پرداختی عادلانه برای تلاششان داشته باشند. بنابراین توزیع بازار محوری که با ساز و کار قیمت هدایت می‌شود، متناسب خواهد بود. قوانین باز توزیع درآمد، حقوق دیگران را در دسترسی به منابع- قبل از اینکه درآمدشان خرج شود- حفظ می‌کند. تمامی ترانکشنهای اقتصادی از طریق قوانینی که نیازمند ایمان محکم به اسناد قراردادهای و قولهای داده شده است، اداره می‌شود. بنابراین احتمال عدم تقارن اطلاعات و مخاطره اخلاقی به حداقل می‌رسد. قوانین حاکم بر مصرف تضمین می‌کند که مصرف مشمول اسراف و تبذیر نشود. از آنجا که مصرف کنندگان قبل از ورود به بازار این قوانین را در زندگی خود نهادینه می‌کنند، ترجیحات مصرف و لذا تقاضایشان شکل می‌گیرد. قوانین حاکم بر مصرف درآمد و ثروت خالص (درآمد و ثروتی که دعای و حقوق دیگران از آن کسر شده است) تضمین می‌کند که ثروت احتکار نشده و در قالب سرمایه‌گذاری و مخارجی که خداوند تعیین کرده است، هزینه شود. منع بهره، مشارکت مستقیم دارندگان ثروت را تضمین می‌کند.

موارد فوق رؤس مطالب اقتصاد بازار محوری است که هر کس که قادر به کار است، سخت تلاش می‌کند تا مهارت فنی خود را با کارش در هم آمیزد و منابعی را که خداوند در اختیارش قرار داده است برای تولید کالا و خدمات برای جامعه به کار ببرد. در چنین اقتصادی مردمی که قوانین خدایی را به طور کامل پذیرفته‌اند و خداوند را همیشه حاضر و ناظر بر کارهای خود می‌دانند، امور اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی خود را منطبق بر این قوانین انجام می‌دهند. با این آگاهی که آنان فردا و جمعا مسئول و پاسخگو هستند، از نظامی که تبعیت می‌کنند دارای مشروعیت بوده و مشروعیتش را از پیروی قوانین دینی کسب کرده است.

قانون «فرمان به خوبی و پرهیز از شیطان» قابل اطلاق به فرد و اجتماع بوده و مشارکت همه جانبه و فعال همه را در امور جامعه تضمین می‌کند. پیام رسول در عدم اطاعت جامعه و اصلاح حکمرانی غیر مؤثر منجر به کابوس در حکومت‌های تمامیت خواه می‌شود. عواقب عدم پیروی از قوانین اسلامی آنقدر جدی است که پیامبر هشدار می‌دهد که در چنین شرایطی دعای مؤمنین مستجاب نخواهد شد. ولایت خالق که در ولایت مؤمنین به همدیگر و همه ابناء بشر و مخلوقات جاری می‌شود، به همراه قوانینی که مشارکت در مراسم مذهبی و عبادی- که عمدتاً

نمایند تا دانشمندان اسلامی در خصوص احکام اسلامی و نیاز جهان امروز به آن و اندازه‌گیری نتایج آن سعی بیشتری کنند. نویسندگان خود اذعان می‌دارند که این نتایج اولیه است و شاید با قاطعیت نتوان از خروجی به دست آمده دفاع کرد و نیاز به مطالعات و بحث و جدل بیشتری دارد، ولی بدیهی است کارکرد کشورها در حوزه‌های مختلف حکومت ناشی از نگاه فلسفی است. در این نگاه اصول تبیین شده، ایدئولوژی معرفی گشته و سپس راهکارهای دستیابی به اهداف ترسیم می‌گردد. به طور مثال در نگاه فلسفی به حوزه سلامت و موضوع عدالت، سه رویکرد فلسفی وجود دارد:

- لیبرالها: که به آزادی افراد معتقدند و تکلیف حاکمیت را برداشتن هر گونه مانعی از ایفای حقوق فردی می‌دانند. در این نگاه بر حقوق و فرصتها تاکید می‌کنند- مردم از کجا آغاز کنند- که به دو گروه لیبرترین^۶ (اصالت به فرد)، و اگالیتارین^۷ (اولویت به حقوق اجتماعی تا جایی که مانع آزادی فردی نشود) تقسیم می‌شوند.

- مطلوبیت گرایان^۸ (یا سود گرایان): بر پیامدها تاکید دارند- مردم به کجا باید برسند- و لذا اعتقاد بر ابزارهایی دارند که با آن سلامتی افراد را مورد سنجش قرار دهند. بیشترین کار را این گروه کرده‌اند.

- جامعه گرایان: معتقد به محدوده‌ها و ارزشهای جامعه خوب بوده، بر انواع افراد و جوامعی که باید خلق شوند؛ تاکید می‌ورزند؛ و به دو گروه جامعه گرایان نسبی گرا^۹ (سوسیالیستها) و جامعه گرایان توحیدی^{۱۰} (ادیان الهی اسلام، مسیحیت، یهود و...) تقسیم می‌شوند.

امید آن داریم توجه به این نوشتار موجب شود متخصصین دینی در راستای تبیین الگوی اسلامی ایرانی توسعه و ارائه راهبردها و راهکارهای مربوط به آن اقدام و شاخصهایی را تدوین نمایند تا بتوان خروجی اقدامات را مورد ارزیابی قرار داد. به امید چنان روزی.

خلاصه‌ای از آموزه‌های اسلامی برای اندازه‌گیری اسلامیت

در اسلام قوانین توسط خداوند تنظیم شده و او است که برای اجرای آنها پاداش می‌دهد و تخطی از آنها را تنبیه می‌کند. قوانین توسط خداوند صادر و توسط پیامبرش تشریح می‌شود. چهار مفهوم بنیادین در نظام قانون محور اسلام نهفته است:

(۱) ولایت: عشق همیشگی، فعال، پویا و بدون قید و شرط خالق هستی به مخلوقات خود که در جریان خلقت و تدارک معاش آنها نمود پیدا می‌کند. این مفهوم برای انسانها به معنی منابع کافی برای استمرار حیات و قوانینی الهی برای توانمند سازی بشر برای حفظ حیات است. بشر این عشق را از طریق گسترش محبت خود به سایر انسانها و بقیه خلقت به نمایش می‌گذارد. فعالیت محوری ولایت عشقی است که از طریق دانش و حمایت از عدالت متظاهر می‌گردد.

(۲) کرامت: انسان اشرف مخلوقات است. قرآن انسان را اشرف مخلوقات خداوندی می‌شمرد که آنچه در آفرینش است برای او خلق شده است. به انسان هوش عطا شده تا خالقش را بشناسد، هستی و آنچه در آن هست را شناخته و به آن احترام بگذارد و بداند که وجودش مشروط به خواست خالقش است. برای بزرگی مقامی که خداوند به انسان عطا کرده است و در راستای حرمت آفرینش، انسانها باید به این موضوع و رعایت حقوق سایر انسانها احترام بگذارند. صدمه به یک انسان صدمه به بشریت است. قتل نفس (غیر از قصاص) به مفهوم کشتن بشریت است و اگر جان انسانی حفظ شود به مفهوم حفظ بشریت است. اگر خداوند نظارت خودکار بر قوانین خود داشت به انسانها آزادی انتخاب عطا نمی‌کرد. انسانها حتی در انتخاب دین خود آزاد هستند که در آیه ۲۵۶ سوره ۲ قرآن به آن اشاره شده است (لا اکراه فی الدین).

(۳) میثاق: پیمانی اساسی که همه ابناء بشر به سوی پروردگار خود فراخوانده

عمومی است- را تجویز می‌کند، همبستگی انسانی و وحدت را تقویت می‌کند. در بین این عبادات مواردی وجود دارد که مشارکت، مشاوره، عمل متقابل، ارتباط نزدیک، و اهمیت دادن به رابطه با دیگران را ترغیب می‌کند. ابزار اقتصادی که رابطه ولایتی را دوجندان می‌کند مواردی مانند بازتوزیع و گسترش تأمین نیازهای مادی نسلهای آینده از طریق قوانین ارث و همچنین ابزار وقف را در بر می‌گیرد، که طی آن ثروتمندان برای ایجاد و حفظ زیر ساختها منابع خود را وقف می‌کنند. در نهایت وجود فقر نسبی و مطلق در کنار نابرابری قابل توجه درآمدی، نشانی بدیهی از عدم پیروی از قوانین و شکست حکمرانی است و اعضای جامعه فردا و جمعا مسئول هستند، صرف نظر از اینکه میزان تظاهر آنها به اسلام چقدر است.

اسلام اصول اخلاق را با معیارهای نهادی (ضوابط و مقررات) در آمیخته و چارچوبی ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد یک جامعه اقتصادی و اسلامی چگونه باید عمل کند. نهادهایی که اسلام برای حکمرانی، همبستگی اجتماعی، مشارکت و عدالت معرفی می‌کند، به گونه‌ای طراحی شده اند که به رشد و توسعه اقتصادی دست پیدا می‌کنند. روح یک جامعه اسلامی نظامی قانون محور است که بر مرکزیت مفهوم عدالت بنا نهاده شده است (اصل عدل). معیارهای اشاره به محدودیت منابع و دستیابی به توزیع عادلانه ثروت و منابع در سرفصل عدالت بر سه عنوان مشتمل است:

الف) پرورش ارزشهای اخلاقی و معنوی مانند عدالت، برابری، صداقت،...
 ب) ابزارهای اقتصادی و ابزارهایی مانند احکام زکات و صدقه و ارث و مالکیت؛
 ج) توسعه ظرفیت نهادی و التزام سیاسی به منظور اطمینان از اینکه اصول و نورمهای فوق به مرحله اجرا درآیند.

هسته مرکزی این مدل اصل عدالت است و مواردی مانند اصول انصاف، احتیاط مالی، احترام به حقوق مالکیت و سخت کوشی شاخه‌های منشعب از آن هستند.

علاوه بر عدالت و انصاف که بنیان اقتصاد اسلامی است، بازارهای آزاد تحت احکام اسلام باید نقش قابل توجهی در توزیع کالا و خدمات داشته باشند. قوانین اسلام بدون شبهه به دنبال ایجاد بازار آزاد و شفاف، تناسب تجاری و کسب و کار اخلاقی به عنوان استانداردهای پایه در فعالیتهای اقتصادی است. پس از فتح مکه قوانین حاکم بر بازار و مشترکین آن نهاده و به تمامی بازارهای عربستان گسترش یافت. این احکام عبارت بودند از: تجارت بدون محدودیت محلی و بین المللی (بدون وضع عوارض بر صادرات و واردات)، گردش آزادانه منابع، کالاها و خدمات از بازاری به بازار دیگر، عدم اعمال محدودیت در ورود و خروج به بازار، اطلاعات آزاد و شفاف در خصوص قیمت، کیفیت و کمیت کالاها به ویژه در نقطه تجارت، تعیین زمان دقیق تکمیل تجارت در مواقعی که تجارت در طول زمان اتفاق می‌افتد، تعیین دقیق مالکیت و حقوق مشترکین در هر قرارداد، تضمین اجرای قرارداد توسط حاکمیت و دستگاه قانونی آن، ممنوعیت احتکار کالاها و منابع مولد با هدف فشار بر قیمتها (حکم احتکار)، ممنوعیت کنترل قیمت (حکم تعسیر)، منع خریدار و فروشنده از اعمال ضرر به منافع دیگرانی که در بازار مشارکت دارند مانند اجازه به نهاد ثالث برای ایجاد مزاحمت در مذاکرات بین دو طرف معامله (حکم نجش) به منظور اعمال مداخله به نفع یکی از طرفین، منع فریب و کم فروشی به خریدار مانند عدم ارائه کامل وزن و مقیاس (حکم تنقیف)، مضافا خریدار و فروشنده حق ابطال معامله را در موارد زیر دارند:

- ۱) خریدار و فروشنده می‌توانند قبل از ترک مکانی که خرید و فروش در آن اتفاق می‌افتد، معامله را فسخ نمایند. (خیار مجلس)
- ۲) اگر خریدار کالا را رویت نکرده باشد و بعد از رویت آن را غیر قابل قبول تشخیص دهد. (خیار رویت)

- ۳) خریدار یا فروشنده متوجه شوند که محصول مورد معامله ارزشی بالاتر یا پایین‌تر از مورد توافق دارد.
- ۴) خریدار متوجه شود کیفیت محصول آنی نیست که مورد انتظار او بوده است. (خیار غش)
- ۵) در صورتی که شرایط جانبی که برای معامله تعیین شده است، انجام نشود. (خیار شرط)
- ۶) در صورتی که زمان تحویل کالا مشخص شده و در زمان تعیین شده تحویل نگردد. (خیار مدت)
- ۷) زمانی که مورد معامله دسته‌ای از حیوانات باشد، خریدار تا سه روز بعد از معامله حق برگرداندن آنها را دارد. (خیار حیوان).

موارد فوق حقوق فسخ مشترکین در بازار را، در مقابل هر گونه نارسایی و اشتباه اطلاعاتی ایمن می‌کند. بر اساس آموزه‌های اسلام همه انسانها تشویق می‌شوند تا در کسب و کار رقابت کنند، برای دستمایه اقتصادی سخت کار کنند و ملک خصوصی داشته باشند. این موضع در اسلام کاملا شناخته شده است که فشار اقتصادی و روانی فقر ممکن است برخی افراد را وادار نماید تا به دنبال یافتن راههای غیر اخلاقی برای کسب درآمد باشد. ولی اصول نظام اقتصادی اسلام فراهم بودن آموزش و فرصت برابر اشتغال برای همه، کاهش فقر و جلوگیری از آن، و توسعه هوشمندی و اجتماعی برای همگان را تضمین می‌کند.

بر اساس قرآن و حدیث امتیازی قوی برای استانداردهای بالای اخلاقی- معنوی ارزشها و رفتارهای نورم وجود دارد که بسیاری از وجوه زندگی اقتصادی را اداره می‌کند. فساد و رفتارهای فسادآور حرکتی غیر اسلامی و محکوم است. اسلام راهنمایی برای اصل اساسی تجارب اخلاقی در کسب و کار ارائه می‌دهد. بر این اساس کسب و کار و بازرگانی دارای هدفی متعالی است، مشروط بر اینکه منجر به تجمع ناعادلانه ثروت (از جمله از طریق ربا، ارتشاء،...) برای هیچ کدام از نقش آفرینان، عمومی یا خصوصی نشود. آیه ۲۹ سوره ۴ و آیه ۱۸۸ سوره ۲ به روشنی مشخص می‌کند که تراکنشهای اقتصادی باید مبتنی بر آزادی انتخاب و قرارداد باشد و استفاده از بازارها، سازوکار چنین اقدامی است. در حالی که حاکمیت موظف به نظارت بر آن و اجرای احکام مربوط به تجارب کسب و کار است، مشترکین بازاری که از این احکام پیروی می‌کنند، از هر مزاحمتی رها هستند. در حوزه حقوق مالکیت بر منابع طبیعی به منظور حفاظت از منافع اجتماعی و حفظ نظم جامعه و پایداری آن احکام شفاف وجود دارد و به جای فرد اولویت به جامعه داده شده است و شامل حکم عدم ایجاد زیان و صدمه، ممنوعیت هدر دادن و تخریب منابع، عدم اسراف و تبذیر در تولید و مصرف، غیر قانونی بودن رفتارهای فردی که ایجاد بی ثباتی در نظام کند و منع منابع غیراخلاقی و غیرقانونی درآمد و ثروت است. در احکام فوق در عین حفظ و حمایت از حقوق فردی، اجازه صدمه به علایق جامعه داده نمی‌شود. قانون «نه صدمه، نه ضرر» (لا ضرر و لا ضرار) تضمین می‌کند که رفتار اقتصادی خصوصی هیچ گونه اثر سویی بر منافع نهاد ثالث و جامعه نگذارد لذا دزدی، ربا، بهره بر پول، غصب زوری حقوق مالکیت و کسب درآمد از راههای غیر اخلاقی و معنوی مذموم است و بالعکس علی‌رغم اولویت منافع اجتماعی بر فردی اثر سوء بر انگیزه‌های خصوصی در تولید، مبادله و مصرف اعمال نمی‌شود.

چهار شاخص، تشکیل دهنده شاخص اسلامیت است:

- ۱- شاخص اسلامیت اقتصاد (EI^2)
- ۲- شاخص اسلامیت قانونی و حکمرانی (LGI^2)
- ۳- شاخص اسلامیت حقوق سیاسی و بشری (HPI^2)
- ۴- شاخص اسلامیت روابط بین الملل (IRI^2)

چهار شاخص فوق در هم ادغام و شاخص اسلامیت تولید می‌شود:

$$I^2 = (EI^2) + (LGI^2) + (HPI^2) + (IRI^2)$$

شاخص اسلامیت اقتصاد

برای مطالعه اندکس اقتصادی اسلامیت از شاخص نماینده ۱۱۳ متغیر قابل اندازه گیری استفاده شده است. اقتصاددانان اعتقاد دارند که بسیاری از عوامل اثرگذار بر رشد اقتصادی فراتر از متغیرهای اقتصادی بوده و عواملی مانند نیروهای سیاسی اجتماعی را نیز در برمی گیرد. مذهب یکی از آن نیروها است. جامعه شناسان بر این باورند که تصمیمات روزمره مردم از جمله تصمیمات اقتصادی و مالی از نظام باور آنها اثر می‌پذیرد. بنابراین مذهب نهادینه شده نقش مهمی را حوزه غیر دینی حکومت و سیاست ایفا می‌کند. اگرچه همگان بر این باورند که مذهب بر تصمیمات اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی اثر می‌گذارد ولی به لحاظ اینکه در بررسی نقش مذهب در توسعه اقتصادی، مذهب متغیر مستقل تلقی شود یا وابسته، دو مکتب فکری وجود دارد. در مکتب اول اگر مذهب را متغیر مستقل در نظر بگیریم، در این صورت سطح توسعه اقتصادی، مانند استاندارد زندگی، یا مداخله دولت در بازار بر درجه مذهبی بودن مانند حضور در مسجد یا کلیسا و یا سایر شعائر مذهبی اثر گذار است. مجامع دانشگاهی نه تنها در تلاشند تا متدولوژی لازم برای بررسی را بیابند بلکه سعی می‌کنند رابطه بین مذهب و توسعه اقتصادی را دریابند. بنابراین سؤال این است که کشورهایی که خود را بر مدار اسلام می‌دانند چقدر از آموزه‌های دینی قرآن و سنت در این ارتباط بهره می‌برند؟ حال سؤال این است که آیا اصول اقتصادی اسلام در رابطه با بازار آزاد و عملکرد قوی اقتصادی آزاد است یا مانع؟ اگر کشورهای پیشرفته و غیر مذهبی مانند آمریکا، آلمان و ژاپن مطابق این اصول حرکت کنند، در این صورت اسلام مانع نیست بلکه تسهیل کننده است.

مطبوعات غربی و برخی دانشگاهیان نارساییهای کشورهایی که مسلمان هستند و یا اعلام اسلامیت کرده‌اند را مرتبط با دین می‌دانند و این نقصانها را به اسلام نسبت می‌دهند. برنارد لوئیس (۲۰۰۳) اسلام را مقصر فقدان توسعه و مدرن شدن دنیای عرب می‌داند و نفی متعصبانه مدرنیسم در جهان اسلام را شاهدهی بر گذشته مقدس می‌داند. کوران (۲۰۰۷) معتقد است اسلام و قرآن به دلیل ادعای به عواملی مانند تقدیر^{۱۶}، شخص پرستی، تبلی، فقدان کنجکاوی، عدم توکل به علم، محافظه کاری، سنت گرایی، و موهوم پرستی مانع از توسعه اقتصادی می‌شود. برخی اقتصاد دانان موافق و برخی مخالف این نظریه پردازی هستند به طور مثال میر آخور (۲۰۰۳، ۲۰۰۷، ۲۰۱۰) اقتصاددانی است که به شدت آن را نقض کرده و بیان می‌کند: «بررسی ادبیات اقتصاد اسلام در چند دهه گذشته نشان می‌دهد که دست کم در مورد دو موضوع مهم و بنیادین توافق نظر قابل قبولی وجود دارد عدالت و انصاف^{۱۷}. در اسلام تمامی رفتارها ضابطه محور است و ارزشهای اخلاقی سوار بر این ضابطه‌ها است. شواهد زیادی وجود دارد که اسلام نه تنها رشد اقتصادی را نفی نمی‌کند بلکه عوامل اساسی را که در دنیای غرب برای دگرذیسی تاریخی اقتصاد ضروری می‌دانند، صحنه می‌گذارد، مانند مالکیت خصوصی، شناسایی انگیزه سود طلبی، سنت کارسخت و جدی، رابطه بین توفیق اقتصادی و پاداش اخروی^{۱۸}. بنابراین اسلام نه تنها رشد اقتصادی را نفی نمی‌کند بلکه ایجاد نظامی قوی که کمابیش طبیعت سرمایه داری است را تقویت می‌کند. از سوی دیگر اصول اسلامی را به سادگی نمی‌توان با سرو صدای زیاد بی عدالتی اجتماعی اقتصادی در حوزه رفاه اجتماعی از میدان به در کرد، کار، نه تنها با هدف رفع نیازها و دستیابی به خواسته‌ها انجام می‌شود بلکه وظیفه همه آحاد جامعه تلقی می‌شود»

آدام اسمیت نقش مذهب در اقتصاد را دو قرن پیش در نظریه تمایلات اخلاقی^{۱۹} ارائه داد «تکیه به مقررات عمومی هدایت که از آن با عنوان احساس وظیفه نام برده می‌شود بزرگترین پیامد زندگی بشری است و تنها اصلی است که حجم عظیمی

از نوع بشر را قادر به فعالیت می‌کند. این موضوع تفاوت اساسی بین انسان دارای اساس و افتخار، و فردی بی ارزش است. همین وظایف است که فلسفه وجودی جامعه انسانی را می‌سازد. احترام به این مقررات در ابتدا توسط طبیعت و سپس منطق و فلسفه تقویت شد و در نهایت اینگونه ضوابط اخلاقی فرمان و قانون خدایی تلقی شد که افرادی را که از آن تبعیت می‌کنند پاداش می‌دهد و کسانی که تبعیت نمی‌کنند تنبیه می‌شوند. شادی بشر و همه مخلوقات هوشمند، هدف خالق طبیعتی است که به آنها هستی بخشیده است. بنابراین بشر با پیروی از اصول اخلاقی بشر مؤثرترین راه برای ایجاد شادی را هموار می‌کند و به عبارت دیگر با خدا همکاری می‌کند». در اواسط دهه ۷۰ فعالیت‌هایی در حوزه مذهب و اقتصاد انجام شد و امروزه شاهد افزایش چنین بررسی‌هایی هستیم. این مطالعات فهم بیشتری از تئوری اقتصادی را به دنبال دارد از جمله در سطوحی مانند: تولید اطلاعات در مورد حوزه‌های فراموش شده رفتارهای غیر بازار، نشان دادن اینکه چگونه مدل‌های اقتصادی را می‌توان به منظور دستیابی به پاسخ پرسش‌هایی در مورد باورها، نورم‌ها، و ارزش‌ها تغییر داد و کشف نمود که چگونه مذهب (و در نتیجه اخلاقیات و فرهنگ) بر نگرش‌های اقتصادی و فعالیت‌های افراد، گروه‌ها و جوامع اثر می‌گذارد. برخی اقتصاد دانان می‌خواهند ثابت کنند که مردم در انتخاب مذهب همانند خرید و فروش اجناس «منطقی» هستند و تولید کنندگانی مانند مساجد، کلیساها و کلیساها برای جذب مشتری با هم رقابت می‌کنند. بمب گذاران انتحاری از این دسته هستند که در واقع افسرده نبوده و شستشوی مغزی نشده‌اند، بنابراین برای اینکه اینگونه مریدان را کاهش بدهیم باید سمت تقاضا را از طریق بنگاه‌هایی که پشتیبان چنین فعالیت‌هایی هستند، ناکارآمد کنیم. مرور ادبیات مذهبی و اقتصاد، نشان از این امر دارد که این قلمرو مشتمل بر ۳ خط پرسشی است:

الف- خط پژوهش‌هایی که رفتارهای مذهبی را از منظر اقتصادی مورد تحلیل قرار می‌دهد و تئوری اقتصاد خرد و فنون آن را برای توصیف الگوهای رفتاری مذهبی بین افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها به کار می‌گیرد.

ب- مطالعه عواقب اقتصادی مذهب.

ج- اصول الهی و نوشته‌های مقدس که موجب تقویت یا نقد سیاست‌های اقتصادی می‌شود که از آن با نام «اقتصاد مذهبی» یاد می‌شود.

کارهای انجام شده در حوزه دانشگاهی حول دو مکتب فکری اصلی می‌چرخد، که در یکی مذهب متغیر وابسته است و در دیگری متغیر مستقل. نوع وابسته به این معنی است که سطح توسعه اقتصادی (استاندارد زیستی، یا مداخله دولت در بازار کار) بر درجه مذهبی بودن اثر گذار است، یعنی حضور در کلیسا و مسجد و انجام سایر شعائر مذهبی توسط افراد. در نوع مستقل درجه مذهبیت است که بر اقتصاد سیاسی (شامل توسعه اقتصادی، بهره‌وری، اخلاق کار، و در نتیجه توسعه اجتماعی) اثر گذار است.

مذهب متغیر وابسته

این نگرش در زیر چتر «فرضیه مادیت» تحلیل می‌شود و براین تئوری استوار است که «هرچه اقتصاد توسعه می‌یابد و کشور ثروتمندتر می‌شود، مردم کمتر مذهبی می‌شوند»، و با شاخص «مشارکت مردم در مذهب سازمان یافته» مانند حضور در کلیسا یا مسجد سنجیده می‌شود. به عبارت دیگر رشد اقتصادی نقش و اثر مذهب سازمان یافته را کاهش می‌دهد. این فرضیه در قالب تئوری مدرنیسم قابل بررسی است که اظهار می‌دارد ساختار جامعه، شکل گیری نظام مند و نهادی آن با تغییر مستمر سطح توسعه و ثروت کشور تغییر می‌کند و این تغییرات در صورتی اتفاق می‌افتد که کشور اقدام به زدودن فقر و خلق اقتصاد بازار معقول نماید. این تئوری محل مناقشه است. در عمل کشور آمریکا نقطه مقابل این تئوری است به

صورتی که هر چه کشور ثروتمندتر شده مذهبی تر هم شده است. به گونه‌ای که نرخ عضویت در کلیسا در دو قرن گذشته از ۱۷٪ به ۳۴٪ در اواسط قرن ۱۸ و امروزه به ۶۰٪ رسیده است. برخی اقتصاددانان معتقدند که الگوی مادیت کلاسیک فقط در بخشی از اروپای غربی (فرانسه، آلمان و بریتانیا) به وقوع پیوسته و درجه مذهبیت با افزایش توسعه اقتصادی و استاندارد زیستی کاهش یافته است.

مذهب متغیر مستقل

عام ترین تئوری مذهبیت تاکید بر بازار و نیروهای سمت تدارک دارد و مذهب را متغیر مستقل تلقی می‌کند و لذا درجه مذهبیت بر رفتار اقتصادی اثرگذار است. اگرچه نقش مذهب در دو قرن قبل توسط آدام اسمیت مورد بحث قرار گرفت ولی ماکس وبر بود که در سال ۱۹۰۵ مفهوم «اخلاق کاری پروتستانی» را مطرح نمود. او اعلام کرد که مذهبی بودن بر تمایل به کار و بهره ور بودن اثرگذار است و لذا بر اقتصاد و بهره وری آن تاثیر می‌کند. شواهدی از رابطه رفتار اقتصادی و عملکرد مذهب در سطح فردی و خانوار نیز وجود دارد مثلاً آمریکاییهای یهودی به طور متوسط سطح درآمدی بالاتری نسبت به غیر یهودیان دارند. شواهدی در رابطه با درجه مذهبیت و رفتار اجتماعی نیز مشاهده شده است که بر نرخ طلاق و ازدواج، جرم و جنایت و مشروبخواری اثرگذار است، ولی باید دقت کرد که اگرچه مذهب در فعالیتهای اقتصادی مؤثر است ولی اثرات آن غیر منسجم و غیر یکنواخت است. بحثهای زیادی در خصوص اثر و نقش دولتها در بازار وجود دارد. در مدل بازار مذهبی چگونگی تعامل دولت با مذهب بر مشارکت مذهب محور و باورهای مردم اثرگذار است و طیف دخالت دولت بسیار وسیع و از اجبار به مذهب ملی رسمی تا پرداخت یارانه به فعالیتهای مذهبی تا عدم تشویق اعمال مذهبی متفاوت است. حکومتها با تشویق اعمال مذهبی یا عدم آن، بر رفتار اقتصادی اثر می‌گذارند. متقابلاً سطح درگیر شدن دولت در اقتصاد به طور عام بر خلق و راه اندازی ویژگیهای نهادی و نظام مند بازار اثر گذاشته و متعاقباً بر اعمال و باورهای مذهبی و در نتیجه بر اقتصاد اثر می‌گذارد. نگاهی اجمالی به ادبیات موضوع نشان می‌دهد که بیشتر دانشگاهیان در تحلیلهای خود مذهب را متغیر مستقل در نظر می‌گیرند. در این تحلیلها فرض بر این است که باورهای مذهبی به طور خودکار ارتباط نزدیکی با اخلاقیات، توکل، صداقت و عقل معاش دارد. پژوهش در ابعاد فردی، فرض را بر این می‌گذارد که باورهای مذهبی فردی مانند اعتقاد به بهشت و جهنم، شرکت در مراسم مذهبی (حضور در خدمات رسمی، دفعات نیایش روزانه،...) و ارزشها (اخلاقیات، صداقت،...) صفاتی فردی را تشکیل می‌دهد که بر عملکرد اقتصادی و بهره وری اثرگذار است. بعد دیگر این رویکرد نقش مذاهب سازمان یافته است که تصور می‌رود دولتها بر بازارهای مالی و چارچوب قوانین و مقررات در اقتصاد اثرگذارند. نماز گزاری ۵ بار در روز یا رفتن به کلیسا لزوماً به معنی مسلمان یا مسیحی خوب بودن نیست. فرد ممکن است نماز بخواند ولی در عین حال دزدی بکند و بالعکس تکالیف مذهبی را بجا نیاورد ولی فردی با اخلاق و صادق باشد.

دو کانال اصلی - قرآن و زندگی، تجارب و فرمایشهای پیامبر مسلمانان - نقشه راه را برای مسلمین مشخص می‌کند. توسعه این دو کانال منجر به اجماع می‌شود که اتفاق آرای مجتهدین، روحانیون مذهبی و قیاس است که نظراتشان مبتنی بر دکتربین مذهبی و آنالوژی است. تجویزها موارد زیر را پوشش می‌دهد ولی محدود به آنها نیست: کار، اقتصاد بازار محور، مشارکت، رقابت، مالیات، تامین مالی حکومت، رفتار مؤسسات مالی، ریشه کنی فقر، مصارف اجتماعی و اقتصادی که بر فقر اثر می‌گذارند، توزیع درآمدی، مالکیت خصوصی، مقررات قانونی، احترام به قراردادها، مدیریت منابع طبیعی شامل منابع زوال پذیر، نحوه تعامل با غیر مسلمانان

- و توصیه‌های اخلاقی آن، مراقبت از کودکان، ارث، حکمرانی خوب، صدقه به فقرا، حقوق شهروندی و بشری زنان و مردان.
- آموزه‌های اسلام در ۵ قلمرو بزرگ قابل تقسیم بندی است:
- (۱) رابطه بشر با خدا و اعمال او در ارتباط با مسئولیتهای بشر
 - (۲) نظامهای اقتصادی و عدالت اجتماعی - اقتصادی
 - (۳) نظام حقوقی و حکمرانی
 - (۴) حقوق بشری و سیاسی
 - (۵) حوزه روابط بین الملل (به ویژه با غیر مسلمین).

شاخص اسلامیت اقتصاد فقط ۴ قلمرو از قلمروهای ۵ گانه منهای قلمرو اول را در بر می‌گیرد. قلمرو اول در حیطه اظهار نظر متخصصین فن (عالمان دین) است. در نظام اقتصادی بر سه اصل تاکید می‌شود:

- اصل اول حقوق مالکیت: مالک دائمی، ثابت و بدون قید و شرط همه زمینه‌ها از آن خداست.

- اصل دوم: مالکیت از خداوند به همه بشر منتقل می‌شود.

- اصل سوم: فرصت دسترسی برابر به منابع طبیعی توسط خداوند برای همگان فراهم شده و در ترکیب با کار منجر به تولید کالا و خدمات می‌شود و مالکیت منابع طبیعی (مانند زمین بایر، آب و معادن) هدیه خداوند به بشریت بوده و مالک مطلق خدا است.

منطق حاکم بر این اصول این است که بشر در واقع هیچکدام از منابع طبیعی را ایجاد نکرده است و لذا نمی‌تواند مالک بی قید و شرط آنها باشد. تنها مالک چیزهایی هست که با کار، سرمایه گذاری قانونی و یا ارث به دست می‌آورد. برای حفظ حقوق مالکیت اجتماعی بر منابع طبیعی، همه آنها در اختیار دولت قرار می‌گیرد تا منافع آن به مصرف همگان برسد.

برای اینکه بدانیم درجه اسلامیت اقتصادی یک کشور چقدر است در ابتدا باید به این سؤال پاسخ داده شود که اصول اساسی اقتصاد در اسلام چیست؟ بنابراین مستندات از قرآن، روایات و احادیث مستند؛ و سنت پیغمبر مستقیماً استخراج شده است.

اسلام دینی قانون محور است و بر خلاف سایر ادیان اصلی به طور تصریحی خطوط راهنمای اقتصادی با جزییات کامل به منظور خلق نظام اقتصادی و موفق را ارائه می‌دهد. به طور عام پذیرفته شده است که نقطه محوری اقتصاد اسلامی تکوین ساختار اجتماعی جامعه محور و اقتصادی موفق است که طی آن همه مردان و زنان ظرفیت هوشمندی خود را حداکثر کرده، سلامت خود را حفظ و نگهداری کنند و در توسعه اجتماعی اقتصادی جامعه مشارکت فعال داشته باشند. رشد و توسعه اقتصادی به همراه عدالت اجتماعی عناصر بنیادین یک اقتصاد اسلامی است. انتظار می‌رود افراد و دولتها الزاماً عقل خود را برای فرموله کردن و استقرار راهبردهایی که توسعه هوشمندی جامعه، رشد اقتصادی، و آزادی اجتماعی را تقویت می‌کند، به کار برده و مانع از عواملی شوند که آنها را به عقب می‌راند.

هدف اسلام برای جامعه، رفاه تمامی اعضای آن و عدالت اجتماعی اقتصادی است. به آحاد جامعه اسلامی باید فرصت یکسانی برای پیشرفت داده شود و به عبارت دیگر زمین و منابع موجود در آن متعلق به الله است. افرادی از جامعه که نمی‌توانند کار کنند یا کاری برایشان وجود ندارد باید از حداقلهای لازم برای زندگی آبرومند شامل سرپناه، غذا، مراقبتهای سلامت و آموزش برخوردار باشند و حقوق نسلهای آینده باید حفظ گردد. بنابراین اسلام از محیطی حمایت می‌کند که در آن رفتارها، پشتیبان اهداف یک جامعه اسلامی، شامل رفاه اجتماعی و عدالت اجتماعی اقتصادی با هدف وحدت نوع بشر است. همین توحید در آفرینش است که موجب

می‌شود قرآن مشارکت در ریسک را مبنای تامین مالی برای تشدید توکل قرار دهد. نظام اقتصادی واقعی اسلام نظامی بازار محور است به گونه‌ای که رفتار و اهداف اسلامی (اهداف، مقررات، نهادها) به مصرف کننده، تولید کننده و دولت نسبت داده می‌شود و با نهادها و چارچوبی که بسیار مشابه نگاه مدرنی از توسعه است (آمارتیا سن برنده جایزه نوبل اقتصاد آن را بیان کرده است). بر اساس چشم انداز اسلامی راه حل اسلامی در موارد زیر تفاوت‌های عمده‌ای با نظام اقتصادی سنتی دارد: درجه بیشتری از عدالت در تمامی ابعاد از مدیریت اقتصادی، استاندارد بالاتر اخلاقی، صداقت و توکل که خود را در بازار و تمامی تراکنشهای اقتصادی به نمایش می‌گذارد، ریشه کنی فقر، توزیع متوازن درآمد و ثروت، نبود احتکار، زیاده روی کمتر در مصرف، فقدان زمین خواری، مشارکت در ریسک در مقابل پرداخت وام، ساختار بهتر اجتماعی و تدارک خدمات اجتماعی، تعامل بهتر با کارگران، مصارف بالاتر آموزش نسبت به تولید ناخالص داخلی، نرخ بالای پس انداز و سرمایه گذاری، درجات بالاتری از حفاظت از محیط زیست، و نظارت هوشمندانه بر بازارها. انتظار می‌رود تمسک به این مقررات اسلامی موجب رشد کمی و کیفی اقتصادی گردد. بدیهی است هرچه نرخ سرمایه گذاری، مصارف آموزشی، آگاهی اجتماعی و سطح توکل بالاتر بوده و بازارهای مالی عملکرد بهتری داشته باشند، نرخ رشد بالاتری مورد انتظار است.

معرفی شاخص «اسلامیت اقتصاد» بسیار ساده تر از شاخص «کاتولیکیت اقتصاد» است، زیرا اسلام دینی قانون محور بوده و کتاب رسمی آن قرآن در خصوص اصول؛ مقررات و ضوابطی که تمامی وجوه زندگی انسانی و جامعه عمومی و خصوصی را دربرمی‌گیرد، صراحت بیشتری نسبت به انجیل دارد. از طرف دیگر سنت رسول در ایجاد نخستین جامعه اسلامی در مدینه بهترین نمونه و الگو برای تمامی جوامع اسلامی است، اگرچه تعارضاتی در تفسیر دگرترین اسلامی وجود دارد.

شاخص اسلامیت اقتصاد، دولتهایی را که ادعای اسلامی بودن در سیاستها، دستاوردها- و واقع بین بودن در اصول اقتصاد اسلامی- دارند، رده بندی می‌کند. در عین اینکه فراهم نمودن جزئیات کافی در یک مقاله برای تبیین اقتصاد اسلامی (اصول، خطوط راهنما، سیاستها، عدالت،...) بسیار مشکل است با این حال آموزه‌های اقتصادی در سه هدف اساسی برای نظام اقتصاد اسلامی جمع شد:

الف- دستیابی به عدالت اقتصادی و رشد مستمر اقتصادی؛

ب- توفیق وسیع و ایجاد شغل؛

ج- اقتباس از اقتصاد اسلامی و تجارب تامین مالی.

این سه حوزه به ۱۲ آموزه محوری اسلام از اصول بنیادین اقتصادی تقسیم شد:

۱- فرصت اقتصادی و آزادی اقتصادی؛

۲- عدالت در تمامی وجوه مدیریت اقتصادی مانند حق مالکیت و حرمت قراردادهای (قرآن سوره ۲ آیه ۱۸۸ و سوره ۴ آیه ۲۹)؛

۳- معامله بهتر با کارگران شامل ایجاد شغل و دسترسی برابر در اشتغال،

۴- مصارف بالاتر آموزش نسبت به تولید ناخالص داخلی از جمله دسترسی برابر به آموزش؛

۵- ریشه کنی فقر، حمایت و تامین نیازهای اساسی بشر، عدم ثروت اندوزی^{۲۱}، یعنی برابری اقتصادی، و عدم اسراف^{۲۲} در مصرف (الحکیمی و همکاران، ۱۹۸۹، جلد اول ۱-۱۸۶۸۴، و قرآن سوره ۸۹ آیات ۱۵ تا ۱۸، سوره ۳۰ آیات ۳۷ تا ۴۲، سوره ۳۴ آیات ۳۴ تا ۳۶، سوره ۴ آیه ۳۳، سوره ۳ آیه ۱۸۰، سوره ۴ آیات ۳۶-۳۷ و سوره ۹۲ آیات ۵ تا ۱۱)؛

۶- توزیع متوازن درآمد و ثروت (قرآن سوره ۵۴ آیه ۴۹، سوره ۱۳ آیه ۸، سوره ۶۵ آیه ۳، سوره ۱۵ آیه ۲۱، و الحکیمی و همکاران، ۱۹۸۹، جلد دوم ۴۵۹-۴۸۸، جلد اول ۱۸۴-۱۸۶)

۷- زیر ساخت بهتر اجتماعی و تدارک خدمات اجتماعی از طریق مالیات و رفاه اجتماعی؛

۸- نرخهای بالاتر پس انداز و سرمایه گذاری یعنی مدیریت منابع طبیعی و زوال پذیر؛

۹- استانداردهای بالاتر اخلاقی، صداقت، و توکل که خود را در بازارگاه و تمامی تراکنشهای اقتصادی نمایش می‌دهد و به مفهوم ارتشاء حداقلی است (قرآن سوره ۱۳ آیه ۱۱، سوره ۱۷ آیه ۱۶)؛

۱۰- نظام تامین مالی اسلامی I: مشارکت در ریسک به جای قراردادهای وام به مفهوم نظام تامین مالی پشتیبانی کننده و حذف احتکار و سفته بازی^{۲۳} (قرآن سوره ۲ آیه ۲۷۵، سوره ۴ آیه ۲۹)؛

۱۱- نظام تامین مالی II: کارکردهای تامین مالی بدون بهره^{۲۴} (قرآن سوره ۲ آیه ۲۷۵)؛

۱۲- سهم بالای تجارت از تولید ناخالص داخلی، سهم بالای کمک خارجی از تولید ناخالص داخلی و درجات بالای حفاظت از محیط زیست و نظارت هوشمندانه بر بازار به معنی اثربخشی کلی بالای حاکمیت در دستیابی به توفیق اقتصادی و توفیق کلی اقتصاد (کنت کرگ ۲۰۰۶، ۴۹-۲۷، و الحکیمی و همکاران ۱۹۸۹، جلد سوم ۱۷۷-۱۵۵).

متدولوژی شاخص اسلامیت اقتصاد

اصول فوق تنها یکی از نگاهها به اقتصاد اسلامی است. در این شاخص کشورها بسته به سیاستها، دستاوردها، و واقعیهایی که در مطابقت با اصول اقتصادی اسلام است، رتبه بندی می‌شوند. از ۱۲ بعد اصول اقتصاد اسلامی و تقسیم آن به اجزایی که شاخصهای نماینده^{۲۵} خاصی را ایجاد نماید، استفاده شد که بالنهايه متغیرهای اسلامیت اقتصاد را تشکیل می‌دهد. اگرچه همپوشانی واضحی بین این ۱۲ اصل نه تنها در محتوی، بلکه در رابطه علت و معلولی آنها وجود دارد، ولی با این اوصاف هم می‌تواند قلمروهایی از توفیق اجتماعی اقتصادی یا نارسایی آن بین کشورهای اسلامی باشد. به هر کدام از این ۱۲ اصل و گروههای زیر مجموعه آن وزن یکسانی داده شد. هر بعد و زیر مجموعه‌های آن در یک سری ۱۱۳ تایی از پروکسیهایی که نماینده متغیرهای قابل اندازه گیری تعریف می‌شود، دسته بندی شد. این شاخصهای نماینده، نماگر ایده آلی برای اصول اسلامی مورد بحث نیستند و امیدواریم در آینده شاخصهایی که از شفافیت قطعی برخوردار است تعریف شود. از آنجا که داده‌های لازم برای برخی از نماگرها وجود ندارد بنابراین از شاخصهای نماینده‌ای مانند نماگرهای اقتصادی بانک جهانی، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل، شاخص اقتصاد آزاد بنیاد هریتاژ، داده‌های شفافیت بین الملل در شاخص بهای مصرف کننده، داده‌های خانه آزادی و... استفاده شد (جدول ۱). باید دقت کرد که ارائه این شاخص آغاز راه است و نیاز به تعریف شاخصهای شفاف تر و شاخصهای نماینده بهتر وجود دارد.

جدول ۱ - خلاصه‌ای از طبقه بندی اقتصاد اسلامی، زیر طبقه‌ها و متغیرهای نماینده شاخص آنها

بعد	اصول اقتصادی اسلام	زیر طبقه	پروکسی
۱	فرصت اقتصادی و آزادی اقتصادی	الف-نماگرهای برابری جنسیتی	پروکسی ۱- شاخص نرخ فعالیت اقتصادی زنان توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۲- شاخص رتبه بندی اقدامات توانمند سازی جنسیتی توسعه انسانی سازمان ملل
		ب-نماگرهای سایر موارد عدم تبعیض	پروکسی ۳- شاخص پیمان بین المللی ریشه کنی تمامی اشکال تبعیض نژادی توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۴- شاخص پیمانهای بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسعه انسانی سازمان ملل
		ج-نماگرهای بازار کار	پروکسی ۵- شاخص جهانی اثر حداقل دستمزد، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۶- شاخص جهانی تجارت استخدام و اخراج، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۷- شاخص جهانی سهم نیروی کاری که دستمزدشان از طریق چانه زنی جمعی مرکزی تعیین می‌شود، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۸- شاخص جهانی مزایای بیکاری، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۹- شاخص جهانی آزادی کار، موسسه آزادی اقتصاد فریزر
		د-نماگرهای سهولت انجام کسب و کار	پروکسی ۱۰- سهولت انجام کسب و کار، شاخص رتبه بندی شروع یک کسب و کار بانک جهانی پروکسی ۱۱- سهولت انجام کسب و کار، شاخص رتبه بندی چگونگی صدور پروانه بانک جهانی پروکسی ۱۲- سهولت انجام کسب و کار، شاخص رتبه بندی کارگران شاغل بانک جهانی پروکسی ۱۳- سهولت انجام کسب و کار، شاخص رتبه بندی ثبت مالکیت بانک جهانی پروکسی ۱۴- سهولت انجام کسب و کار، رتبه بندی اخذ اعتبار بانک جهانی پروکسی ۱۵- سهولت انجام کسب و کار، رتبه بندی حمایت از سرمایه گذاران مالیات پرداز بانک جهانی پروکسی ۱۶- سهولت انجام کسب و کار، رتبه بندی تجارت برون مرزی بانک جهانی پروکسی ۱۷- سهولت انجام کسب و کار، شاخص رتبه بندی تقویت قراردادهای بانک جهانی پروکسی ۱۸- سهولت انجام کسب و کار، شاخص رتبه بندی تعطیلی کسب و کار بانک جهانی
		ه-نماگرهای آزادی اقتصادی	پروکسی ۱۹- شاخص جهانی کنترل قیمت، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۲۰- شاخص جهانی بار مقررات، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۲۱- شاخص جهانی زمان ناشی از بروکراسی دولتی، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۲۲- شاخص جهانی آغاز کسب و کار جدید، موسسه آزادی اقتصاد فریزر پروکسی ۲۳- شاخص جهانی پرداخت نامنظم، موسسه آزادی اقتصاد فریزر
		و-نماگرهای آزادی بازار و کسب و کار	پروکسی ۲۴- شاخص آزادی اقتصادی آزادی کسب و کار، بنیاد هریتاژ پروکسی ۲۵- شاخص آزادی اقتصادی آزادی پولی، بنیاد هریتاژ پروکسی ۲۶- شاخص جهانی آزادی اقتصادی حمایت از مالکیت معنوی، مؤسسه فریزر
۲	عدالت در تمامی وجوه مدیریت اقتصادی، به معنی حقوق مالکیت، و احترام به قراردادهای	الف-حقوق مالکیت و قرارداد	پروکسی ۲۷- شاخص آزادی اقتصادی حقوق مالکیت، بنیاد هریتاژ
۳	تعامل بهتر با کارگران شامل ایجاد شغل و دسترسی برابر به فرصتهای شغلی	الف-ایجاد شغل و اشتغال برابر	پروکسی ۲۸- شاخص بیکاری کل (% از کل نیروی کار)، از نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۲۹- شاخص اشتغال زنان (% از کل نیروی کار)، از نماگرهای توسعه، بانک جهانی
۴	مصارف بالای آموزش نسبت به تولید ناخالص داخلی شامل دسترسی برابر به آموزش	الف-نماگرهای شاخص آموزش	پروکسی ۳۰- شاخص آموزش، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل
		ب-نماگر مصارف عمومی آموزش	پروکسی ۳۱- شاخص مصارف عمومی در آموزش (% از تولید ناخالص داخلی)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۳۲- شاخص مصارف عمومی در آموزش (% از کل مصارف دولت)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل
		ج-نماگر برابری آموزش	پروکسی ۳۳- شاخص نسبت دختران به پسران در آموزش ابتدایی و متوسطه (%)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		د-نماگر اثربخشی آموزش	پروکسی ۳۴- نسبت کلی بی سوادی بالغین (% از جمعیت ۱۵ سال و بالاتر)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		الف-نماگر اثربخشی فقر	پروکسی ۳۵- قد نسبت به سن +وزن نسبت به سن (% کودکان زیر ۵ سال)، نماگر فراوانی سوء تغذیه، نماگرهای توسعه بانک جهانی پروکسی ۳۶- شاخص امید به زندگی در بدو تولد (به سال)، شاخص توسعه انسانی بانک جهانی
۵	ریشه کنی فقر، کمک به تامین نیازهای اساسی بشر، عدم احتکار ثروت به معنی برابری اقتصادی، و اسراف کمتر در مصرف	ب-نماگرهای تدارک سلامت	پروکسی ۳۷- مصارف سرانه سلامت (به ارزش دلار قدرت خرید)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۳۸- تعداد پزشک به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل + تعداد پزشک به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۳۹- مصارف عمومی از مصارف سلامت (% از تولید ناخالص داخلی)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۴۰- مصارف عمومی در سلامت (% از تولید ناخالص داخلی)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۴۱- موارد سل (به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر از جمعیت)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل پروکسی ۴۲- شاخص مصارف سرانه سلامت (به ارزش جاری دلار)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۴۳- مصارف خصوصی سلامت (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۴۴- مصارف عمومی سلامت (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۴۵- کل مصارف سلامت (% از تولید ناخالص داخلی)، شاخص نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		ج-نماگر خیریه، صدقه	پروکسی ۴۶- شاخص کمک مالی (% از مصارف دولت مرکزی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		شاخصی یافت نشد	پروکسی مرتبط یافت نشد
		توزیع یکنواخت تر ثروت و درآمد	

۷	زیر ساخت بهتر اجتماعی و تدارک خدمات اجتماعی از طریق مالیات و رفاه اجتماعی	الف-نماگر آزادی مالی ب-نماگر سطح مالیات	پروکسی ۴۷- شاخص آزادی مالی، شاخص آزادی اقتصادی، بنیاد هریتاژ پروکسی ۴۸- نرخ بالاترین درآمد حاشیه‌ای مشمول مالیات (و آستانه درآمدی که مالیات به آن تعلق می‌گیرد)، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۴۹- نرخ بالاترین درآمد حاشیه‌ای و سیاهه دستمزد مشمول مالیات (و آستانه درآمدی که مالیات به آن تعلق می‌گیرد)، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۵۰- نرخ بالاترین مالیات حاشیه‌ای، نرخ شرکتی (%)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۱- نرخ بالاترین مالیات حاشیه‌ای، انفرادی (بالاتر از سقف درآمد به دلار)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۲- نرخ بالاترین مالیات حاشیه‌ای، نرخ انفرادی (%)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۳- نرخ سایر مالیاتها (% از منابع)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۴- نرخ مالیاتها بر درآمد، سود، دستاورد سرمایه (% از منابع)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۵- نرخ مالیاتها بر درآمد، سود، دستاورد سرمایه (% از کل مالیاتها)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۶- کل مالیات پرداختی توسط کسب و کار (% از سود ناخالص)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۵۷- منابع مالیاتی (% از تولید ناخالص داخلی)+مصارف ناخالص ملی، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		د-نماگر آزادی از حکومت	پروکسی ۵۸- آزادی از حکومت، شاخص آزادی اقتصاد، بنیاد هریتاژ
۸	نرخهای بالاتر خدمات و سرمایه گذاری	الف-کیفیت مصارف اقتصادی	پروکسی ۵۹- کل مخارج مصارف عمومی دولت به % از کل مصارف، نماگر آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۶۰- شاخص جهانی سرمایه گذاری، و بنگاههای دولتی به % از کل سرمایه گذاری، نماگر آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۶۱- تخلیه انرژی (% از تولید ناخالص ملی)، نماگر صرفه جویی تعدیل شده، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۲- سرمایه گذاری خصوصی در انرژی (به دلار جاری)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۳- سرمایه گذاری خصوصی در تکام ارتباطات از راه دور (به دلار جاری)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۴- سرمایه گذاری خصوصی در حمل و نقل (به دلار جاری)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۵- سرمایه گذاری خصوصی در آب و بهداشت (به دلار جاری)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۶- یارانه و سایر انتقالها (به % هزینه ها)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۷- انتقالها و یارانهها (به % از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۸- یارانهها و سایر انتقالها (به LCU جاری)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۶۹- پس انداز خالص ملی (به % از تولید ناخالص ملی)، پس اندازهای تعدیل شده، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
۹	استاندارد بالای اخلاقی، صداقت و توکل که خود را در بازار گاه و تمامی تعاملات اقتصادی و ارتشاه کمتر نشان می‌دهد	الف-نماگر شفافیت بین المللی ب-نماگر رهایی از ارتشاه	پروکسی ۷۰- شاخص احساس فساد و ارتشاه، شفافیت بین المللی پروکسی ۷۱- شاخص جهانی رهایی از ارتشاه، آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر
۱۰	نظام اسلامی تامین مالی؛ نبود احتکار و سفته بازی، مشارکت در ریسک به جای قراردادهای وام به مفهوم نظام تامین مالی پشتیبانی کننده	الف-آزادی سرمایه گذاری+آزادی تامین مالی ب-نماگر بخش بانکی	پروکسی ۷۲- شاخص آزادی سرمایه گذاری، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتاژ پروکسی ۷۳- شاخص آزادی تامین مالی، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتاژ پروکسی ۷۴- شاخص جهانی آزادی حسابهای بانکی داخلی و خارجی به ارز خارجی خود، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۷۵- شاخص جهانی تفاوت بین نرخ مبادله رسمی ارز و نرخ بازار سیاه، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۷۶- شاخص جهانی مالکیت خارجی/محدودیت در سرمایه گذاری، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۷۷- شاخص جهانی محدودیت بانکی، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۷۸- شاخص جهانی آزادی شهروندان به درگیر شدن در بازار سرمایه و تبادل ارز خارجی، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۷۹- شاخص جهانی مالکیت بانکها، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۸۰- شاخص جهانی رقابت، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۸۱- شاخص جهانی گشایش اعتبار، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۸۲- شاخص جهانی کنترلهای نرخ بهره/نرخهای واقعی بهره منفی، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۸۳- شاخص زیرساخت اطلاعات تامین مالی، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۸۴- شاخص بازایی قدرت کسب درآمد، نماگرهای توسعه، بانک جهانی (%) پروکسی ۸۵- شاخص سرمایه بانک به دارایی، نماگرهای توسعه، بانک جهانی (%)
		ج-نماگر ریسک بازار تامین مالی د-نماگر جریان سرمایه، پورتفو، و سرمایه گذاری	پروکسی ۸۶- شاخص بین المللی PRS راهنمای ریسک بازار تامین مالی کشور پروکسی ۸۷- اعتبارات داخلی اعطایی به بخش خصوصی (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۸۸- سرمایه گذاری مستقیم خارجی، خالص ورودی (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۸۹- سرمایه گذاری مستقیم خارجی، خالص خروجی (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۹۰- جریان سرمایه خصوصی ناخالص (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۹۱- پورتفو سرمایه گذاری منهای LCFA (BOP)، به نرخ جاری دلار، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۹۲- پورتفو سرمایه گذاری، bonds، NFL.PPG+PNG، به نرخ جاری دلار، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۹۳- پورتفو سرمایه گذاری، سهام (Equity، DRS)، به نرخ جاری دلار، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۹۴- پورتفو سرمایه گذاری سهام تجاری شده، ارزش کلی (% از تولید ناخالص داخلی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
۱۱	نظام تامین مالی اسلامی II: تجارب تامین مالی که شامل محو بهره می‌شود	الف-نماگر فقدان بهره	پروکسی ۹۵- داده‌های بانکی در مورد درآمد/دارایی غیر بهره (%)

۱۲	سهم بالای تجارت از تولید ناخالص داخلی، سهم بالای کمک خارجی از تولید ناخالص داخلی و درجات بالای حفاظت از محیط زیست و نظارت هوشمندانه بر بازار به معنی اثربخشی کلی بالای حاکمیت در دستیابی به توفیق اقتصادی و توفیق کلی اقتصاد	الف- نماگر اقتصاد کلان	پروکسی ۹۶- شاخص جهانی رشد پولی، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۹۷- شاخص جهانی انحراف معیار از تورم، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۹۸- شاخص جهانی نرخ تورم (سال جاری)، شاخص آزادی اقتصادی، مؤسسه فریزر پروکسی ۹۹- کل خدمات وام (% صادرات کالا، خدمات و درآمد)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۱۰۰- خدمات وام چند جانبه (% خدمات وام عمومی و تضمین شده عمومی)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۱۰۱- وام بلند مدت (DOD)، به ارزش جاری دلار)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		ب- نماگر توفیق توسعه اقتصادی	پروکسی ۱۰۲- شاخص توسعه انسانی سازمان ملل (HDI)
		ج- نماگر درجه جهانی سازی و تجارت	پروکسی ۱۰۳- مالیات بر تجارت بین الملل، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۱۰۴- نرخ میانگین تعرفه، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۱۰۵- انحراف معیار از نرخهای تعرفه، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۱۰۶- موانع تجاری غیر تعرفه‌ای، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۱۰۷- هزینه توافقی صادرات و واردات، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۱۰۸- اندازه بخش تجاری نسبت به مورد انتظار، شاخص جهانی آزادی اقتصاد، مؤسسه فریزر پروکسی ۱۰۹- به کارگیری امتیاز انحصاری برای افراد غیر مقیم، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۱۱۰- به کارگیری امتیاز انحصاری برای افراد مقیم، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۱۱۱- مالیات بر تجارت بین الملل (% از منابع)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی
		د- نماگر توفیق عمومی	پروکسی ۱۱۲- رشد سالانه تولید ناخالص داخلی به دلار قدرت خرید (% رشد سالانه از ۲۰۰۵-۱۹۹۴)، نماگرهای توسعه، بانک جهانی پروکسی ۱۱۳- سرانه تولید ناخالص داخلی به دلار قدرت خرید، نماگرهای توسعه، بانک جهانی

نتایج رتبه بندی شاخص اسلامیت اقتصاد

به منظور انجام رتبه بندی با استفاده از ۱۱۳ شاخص نماینده (پروکسی) تعداد ۲۰۸ کشور بر اساس ۱۲ اصل اقتصادی اسلام بررسی و رتبه بندی شدند. اگرچه این نتایج اولیه است ولی نشان می‌دهد که دولتهایی که خود را اسلامی خطاب می‌کنند و معتقد به پایبندی به اصول اسلامی هستند، رتبه‌ای پایین دارند به گونه‌ای که رتبه میانگین این کشورها ۱۳۳ برای ۵۶ کشور اسلامی است. بالاترین رتبه را در بین کشورهای اسلامی مالزی دارد (۳۳) و سپس به ترتیب کویت، قزاقستان، بروئی، بحرین، امارات متحده عربی و ترکیه قرار دارند (جدول ۲). نتایج به دست آمده از ۲۰۸ کشور برای مقایسه بهتر مجدداً دسته بندی (جدول ۳) و به گروههای زیر تقسیم شد: کشورهای ثروتمند^{۲۶}، درآمد متوسط بالا و پایین^{۲۷}، کشورهای کم درآمد^{۲۸}؛ کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه^{۲۹} و کشورهای خارج از آن؛ کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، کشورهای غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه و غیر عضو سازمان کنفرانس اسلامی؛ و کشورهای حاشیه خلیج فارس. با این دسته بندی تفاوتها واضح تر شدند. به طور مثال رتبه میانگین در کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه ۲۴ بود در حالی

که کشورهای اسلامی رتبه ۱۳۳ داشتند. ۱۷۸ کشور غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه به طور متوسط امتیاز رتبه ۱۱۸ داشته و ۴۱ کشور متوسط درآمد بالا رتبه ۸۳، و ۱۲۳ کشور غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه و غیر عضو سازمان کنفرانس اسلامی ۱۱۱ و کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی با رتبه ۱۳۳ حائز پایین ترین رتبه‌ها بودند.

تعجب آور نیست که کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه و کشورهای ثروتمند در این مطالعه رتبه بهتری داشتند که به ترتیب ۲۴ و ۶۰ بود. در مقایسه میانگین رتبه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی ۱۳۳ بود، بنابراین در ارتباط با اصول اقتصادی اسلام آنها بهتر عمل کردند. این کشورها نه تنها با مواردی مانند بازارهای آزاد، و حکمرانی خوب اقتصادی سازگار هستند بلکه آنها را تشدید می‌کنند، اگرچه موضوع عدالت بحثی پیچیده است و به دلیل محدودیت داده در این مطالعه مد نظر قرار نگرفته است. رتبه‌های فوق نشان می‌دهد که اسلام طرفدار حکومتهایی است که وظیفه دارند حکمرانی خوب اقتصادی، سیاست و نتایج خوبی ارائه دهند به گونه‌ای که عملکرد قابل اندازه گیری عدالتخواهانه داشته و

جدول ۲ - رتبه کشورها در شاخص اسلامیت اقتصاد

کشور	رتبه	کشور	رتبه	کشور	رتبه	کشور	رتبه	کشور	رتبه	کشور	رتبه	کشور	رتبه
ایرلند	۱	دانمارک	۲	لوکزامبورگ	۳	سوئد	۴	انگلستان	۵	نیوزیلند	۶	سنگاپور	۷
فنلاند	۸	نروژ	۹	بلژیک	۱۰	اتریش	۱۱	هنگ کنگ	۱۲	کانادا	۱۳	استرالیا	۱۴
هلند	۱۵	آمریکا	۱۶	فرانسه	۱۷	قبرس	۱۸	شیلی	۱۹	ایسلند	۲۰	ژاپن	۲۱
استونی	۲۲	سوئیس	۲۳	لیتوانی	۲۴	جمهوری چک	۲۵	آلمان	۲۶	فلسطین اشغالی	۲۷	اسپانیا	۲۸
پرتغال	۲۹	اسلونی	۳۰	کره جنوبی	۳۱	لیتوانی	۳۲	مالزی	۳۳	ایتالیا	۳۴	اسلواکی	۳۵
تایلند	۳۶	کاستاریکا	۳۷	باهاما	۳۸	باربادوس	۳۹	جزایر مارینا	۴۰	مجارستان	۴۱	کویت	۴۲
یونان	۴۳	مالت	۴۴	فدراسیون روسیه	۴۵	جزایر سایمن	۴۶	ارمنستان	۴۷	لهستان	۴۸	مکزیک	۴۹
کروواسی	۵۰	سی شل	۵۱	بوسنی	۵۲	پاناما	۵۳	قزاقستان	۵۴	برونئی	۵۵	کلمبیا	۵۶
موناکو	۵۷	بلغارستان	۵۸	دومینیک	۵۹	ماریتوس	۶۰	بحرین	۶۱	چین	۶۲	اروگوئه	۶۳
ترینیداد و توباگو	۶۴	امارات	۶۵	بوتسوانا	۶۶	برزیل	۶۷	آرژانتین	۶۸	آنتیل هلند	۶۹	السالوادور	۷۰
ترکیه	۷۱	تونس	۷۲	نامیبیا	۷۳	اردن	۷۴	رومانی	۷۵	کالدونیا	۷۶	سان مارینو	۷۷
پرو	۷۸	سنت لویس	۷۹	آذربایجان	۸۰	فیلیپین	۸۱	عمان	۸۲	جیبوتی	۸۳	آفریقای جنوبی	۸۴
اوکراین	۸۵	مغولستان	۸۶	لبنان	۸۷	غنا	۸۸	پرتوریگو	۸۹	مولدووی	۹۰	عربستان سعودی	۹۱
ترکمنستان	۹۲	جامائیکا	۹۳	بلاروس	۹۴	مالدیو	۹۵	قرقیزستان	۹۶	هند	۹۷	بولیوی	۹۸
اوگاندا	۹۹	آروبا	۱۰۰	آنتیک باربادوس	۱۰۱	گرجستان	۱۰۲	گرانادا	۱۰۳	اندونزی	۱۰۴	آلبانی	۱۰۵
کره شمالی	۱۰۶	سريلانکا	۱۰۷	مقدونیه	۱۰۸	گوام	۱۰۹	ویتنام	۱۱۰	کامبوج	۱۱۱	قطر	۱۱۲
کوبا	۱۱۳	ونزوئلا	۱۱۴	نویس و کیتس	۱۱۵	اکوادور	۱۱۶	صربستان	۱۱۷	وانواتو	۱۱۸	هندوراس	۱۱۹
مراکش	۱۲۰	فیجی	۱۲۱	ماداگاسکار	۱۲۲	نیکاراگوئه	۱۲۳	جزایر فارور	۱۲۴	آندورا	۱۲۵	ماتکو (چین)	۱۲۶
گوآتمالا	۱۲۷	دومینیک	۱۲۸	مصر	۱۲۹	گرانادا	۱۳۰	الجزایر	۱۳۱	ازبکستان	۱۳۲	پاراگوئه	۱۳۳
تونگو	۱۳۴	بلیز	۱۳۵	سوازیلند	۱۳۶	کیپ ورده	۱۳۷	لسوتو	۱۳۸	ایران	۱۳۹	پالائو	۱۴۰
بنگلادش	۱۴۱	موزامبیک	۱۴۲	کاین	۱۴۳	تانزانیا	۱۴۴	پاکستان	۱۴۵	اتیوپی	۱۴۶	تاجیکستان	۱۴۷
عراق	۱۴۸	افغانستان	۱۴۹	جزائر سلیمان	۱۵۰	کامبیا	۱۵۱	سنگال	۱۵۲	جزائر ویرجین	۱۵۳	کنیا	۱۵۴
جیبوتی	۱۵۵	سورینام	۱۵۶	تیمور	۱۵۷	نپال	۱۵۸	بوتان	۱۵۹	نیجریه	۱۶۰	رواندا	۱۶۱
ساموآ	۱۶۲	مالاوی	۱۶۳	مالی	۱۶۴	جزائر چاتل	۱۶۵	گینه استوایی	۱۶۶	بورکینافاسو	۱۶۷	سوریه	۱۶۸
سائوتوم و پرنسپ	۱۶۹	آفریقای مرکزی	۱۷۰	گینه	۱۷۱	لیختن اشتاین	۱۷۲	آنگولا	۱۷۳	لیبی	۱۷۴	لاتو	۱۷۵
بنین	۱۷۶	میانمار	۱۷۷	بروندی	۱۷۸	ایسله من	۱۷۹	یمن	۱۸۰	کامرون	۱۸۱	موریتانی	۱۸۲
زامبیا	۱۸۳	گینه پائائو	۱۸۴	فدراسیون میکرونزی	۱۸۵	زیمبابوه	۱۸۶	چاد	۱۸۷	نیجر	۱۸۸	غزه و ساحل غربی	۱۸۹
سودان	۱۹۰	کنگو	۱۹۱	اریتره	۱۹۲	جزایر مارشال	۱۹۳	هائیتی	۱۹۴	توگو	۱۹۵	لیبریا	۱۹۶
کوموروس	۱۹۷	جمهوری کنگو	۱۹۸	سومالی	۱۹۹	سیرالئون	۲۰۰	ساحل عاج	۲۰۱	گینه بیسائو	۲۰۲	پولی نزی فرانسوی	۲۰۳
گوام	۲۰۴	برمودا	۲۰۵	مایوت	۲۰۶	ساموآ امریکایی	۲۰۷	گرینلند	۲۰۸				

۱۰۴/۴۶

میانگین

رتبه میانگین	زیر گروه (تعداد کشورها)
۲۴/۳۷	کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه
۶۰/۲۷	کشورهای ثروتمند (۶۰ کشور)
۸۳/۱۰	کشورهای متوسط درآمد بالا (۴۱ کشور)
۹۳/۷۱	حاشیه خلیج فارس (۷ کشور)
۱۱۰/۸۱	کشورهای غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه و غیر عضو سازمان کنفرانس اسلامی (۱۲۳ کشور)
۱۱۵/۷۵	کشورهای متوسط درآمد پایین (۵۵ کشور)
۱۱۷/۹۶	کشورهای غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه (۱۷۸ کشور)
۱۳۲/۸۲	کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (۵۶ کشور)
۱۶۰/۴۸	کم درآمد (۵۴ کشور)

جدول ۳

میانگین رتبه شاخص
اسلامیت اقتصاد در بین کليه
کشورها و زیرگروههای آنها

شاخص اسلامیت حکمرانی و قانونی

قانونی (شامل دخالت نظامی) سنجیده می‌شود. در جدول ۴ اندازه‌گیریهای مختلف، مشتقات، و پروکسی‌های مربوط به شاخص بررسی شده است.

در این شاخص دو قلمرو کلیدی محیط قوانین و حکمرانی در یک کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد و درجه اثربخشی کفایت حکمرانی حکومت و پیوستگی

جدول ۴- شاخص اسلامیت حکمرانی و قانونی

ردیف	قلمرو	زیر طبقه	شاخص نماینده (پروکسی)
۱	حکمرانی	الف- حکمرانی حکومت	نماگر پاسخگویی و صدای مشتری نماگر ثبات سیاسی و نبود خشونت نماگر اثر بخشی حاکمیت نماگر اعمال قانون نماگر کنترل فساد و ارتشاء
۲	نماگرهای پیوستگی قانونی	الف- نماگر پیوستگی قضایی و قانونی	استقلال قضایی- قضاات مستقل بوده و مشمول دخالت دولت یا سایر نهادها نیستند. دادگاههای بی طرف- وجود چارچوب قانونی مطمئن برای کسب و کار خصوصی برای چالش با قانونی بودن فعالیتها و ضوابط دولتی پیوستگی نظام قضایی
		ب- نماگر دخالت نظامی	شاخص دخالت نظامی مبتنی بر حکم قانونی و فرایند سیاسی

شاخص اسلامیت حقوق سیاسی و بشری

ریسک سیاسی، و پیشگیری از نسل کشی انجام می‌شود که جزئیات آن در جدول ۵ ذکر شده است.

با این شاخص درجه رعایت حقوق سیاسی و بشری در کشور سنجیده می‌شود و اندازه‌گیریهای ویژه‌ای برای حقوق سیاسی و شهروندی، حقوق زنان، سایر حقوق،

جدول ۵- شاخص اسلامیت حقوق سیاسی و بشری

ردیف	قلمرو	زیر طبقه	شاخص نماینده
۱	حقوق سیاسی و شهروندی	الف- نماگر حقوق شهروندی	شاخص آزادی
	حقوق زنان	ب- نماگر حقوق سیاسی	شاخص آزادی
		الف- حقوق زنان	- نسبت کرسیهای اشغال شده توسط زنان در پارلمان (%) - کرسی زنان در مجلس عوام یا پارلمان (%) از کل)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل - کرسی زنان در پارلمان (%) از کل)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل - کرسی زنان در مجلس سنا (%) از کل)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل - تعداد وزرای زن در دولت (%) از کل)، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل - سالی که به زنان حق رای داده شد، شاخص توسعه انسانی سازمان ملل
۲	سایر حقوق	الف- نماگر سیاست خدمات نظامی	- استفاده از مشمولان سربازی برای تامین نیروی نظامی
۳	ریسک سیاسی	الف- ریسک سیاسی	- ریسک سیاسی- گروه PRC - ریسک کشوری
۴	پیشگیری از نسل کشی	الف- پیشگیری از نسل کشی	پیمان بین المللی جلوگیری از نسل کشی و مجازات جنایت نسل کشی، شاخص توسعه انسانی، سازمان ملل

شاخص اسلامیت روابط بین الملل

کلی کشور اندازه گیری می‌شود. در جدول ۶ اندازه‌گیریهای مختلف، مشتقات، و شاخصهای نماینده برای رابطه کشور با جامعه جهانی ارائه شده است.

با این شاخص رابطه کشور با جامعه جهانی در ارتباط با چندین قلمرو کلیدی مربوط به مشارکتهای زیست محیطی، جهانی سازی، درگیری نظامی، و ریسک

جدول ۶ - شاخص اسلامیت روابط بین الملل

ردیف	قلمرو	زیر طبقه	شاخص نماینده
۱	شاخص عملکرد زیست محیطی	الف- شاخص محیط زیست	- سلامت محیط زیست - کیفیت هوا - منابع آبی - منابع طبیعی مولد - تنوع زیستی و محل سکونت - انرژی پایدار
۲	شاخص جهانی سازی	الف- نماگر جهانی سازی اقتصادی ب- نماگر جهانی سازی اجتماعی ج- نماگر جهانی سازی سیاسی	- شاخص جهانی سازی - اعمال محدودیتها - تماس فردی - نزدیکی فرهنگی - شاخص جهانی سازی سیاسی
۳	نظامی گری / جنگ	الف- نماگر نسبت مصارف نظامی ب- نماگر مصارف نظامی	- مصارف نظامی به % از تولید ناخالص داخلی / کل نیروهای مسلح+ شاخص نیروهای مسلح - مصارف نظامی به % از تولید ناخالص داخلی / تعداد پرسنل نظامی % از کل نیروی کار
۴	ریسک کلی کشور	الف- ریسک کلی کشوری	شاخص ریسک کلی کشور

نتایج شاخص اسلامیت

اندکس اسلامیت اندازه گیری چهار شاخص را در بر می گیرد: ۱- شاخص اسلامیت اقتصادی، ۲- شاخص اسلامیت قانونی و حکمرانی، ۳- شاخص اسلامیت حقوق بشری و سیاسی، ۴- شاخص اسلامیت ارتباطات بین الملل. از ترکیب آنها

شاخص اسلامیت به دست می آید.

در جدول ۷ خلاصه نتایج به دست آمده برای گروههای مختلف از ۲۰۸ کشور ارائه شده است.

جدول ۷ - شاخص اسلامیت در گروههای مختلف از کشورها

رتبه کلی ^۱	IRI ^۲	HPI ^۲	LGI ^۲	EI ^۲	زیر گروهها (تعداد کشورها)
۱۰۴	۷۵	۱۰۴	۹۶	۱۰۴	کل کشورها (۲۰۸ کشور)
۲۵	۳۷	۲۹	۲۸	۲۴	کشورهای عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه (۳۰ کشور)
۶۰	۴۰	۸۴	۴۰	۶۰	کشورهای درآمد بالا (۶۰)
۸۵	۸۷	۸۸	۸۴	۸۳	کشورهای متوسط درآمد بالا (۴۱ کشور)
۱۰۸	۸۹	۱۱۰	۱۰۱	۱۱۱	کشورهای غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه و غیر عضو سازمان کنفرانس اسلامی (۱۳۳ کشور)
۱۱۲	۱۰۹	۱۳۸	۱۰۴	۹۴	خلیج فارس (۷ کشور)
۱۲۲	۱۱۲	۱۱۵	۱۲۴	۱۱۶	کشورهای متوسط درآمد پایین (۵۵ کشور)
۱۱۸	۹۹	۱۱۶	۱۱۲	۱۱۸	کشورهای غیر عضو سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه (۱۷۸ کشور)
۱۳۹	۱۱۵	۱۳۰	۱۳۶	۱۳۳	کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (۵۶ کشور)
۱۵۳	۱۰۷	۱۲۶	۱۵۴	۱۷۰	کشورهای کم درآمد (۵۴ کشور)

نتیجه گیری

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که کشورهای اسلامی، دست کم از منظر اقتصادی، جهت گیری اسلامی ندارند بلکه کشورهای توسعه یافته از این نگاه اسلامی تر هستند. آمار فوق این واقعیت خشن را نشان می‌دهد که اگرچه ۱/۵ میلیارد نفر (۲۲٪ از جمعیت جهان) در ۵۶ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی زندگی می‌کنند فقط ۶٪ از تولید ناخالص جهانی و ۹٪ از صادرات جهانی را پدید می‌آورند. میانگین درآمد سرانه در این کشورها ۳۶۰۰ دلار است در صورتی که میانگین در دنیای توسعه یافته ۵۶۰۰ دلار است (بر اساس آمار سال ۲۰۰۶ و دلار دارای ارزش قدرت خرید). برای نشان دادن سطح توسعه اقتصادی در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی همین بس که کل تولید ناخالص این ۵۶ کشور ۳/۲ تریلیون دلار است در صورتی که آمریکا به تنهایی ۱۳/۹ تریلیون دلار تولید می‌کنند (آمار سال ۲۰۰۷)، که به این معنی است که جهان اسلام فقط به اندازه ۲۳٪ آمریکا تولید جهانی دارد.

خلاصه اینکه اگرچه نتیجه گیری مطلق از این مطالعه مشکل است ولی می‌توان گفت، کشورهایی که ادعای اسلامی بودن دارند، سیاستهای مالی و اقتصادی در راستای آموزه‌های اسلامی ندارند.

پی‌نوشتها

- 1- <http://www.bepress.com/gej/vol10/iss2/2> DOI: 10.2202/1524-5861.1614
- 2- <http://www.bepress.com/gej/vol10/iss3/1> DOI: 10.2202/1524-5861.1680
- 3- Global Economy Journal
- 4- The George Washington University, rehman@gwu.edu
- 5- The George Washington University, askari@gwu.edu
- 6- Libertarian
- 7- Egalitarian
- 8- Utilitarian
- 9- Relativist Communitarian
- 10- Universal Communitarian
- 11- Proxy
- 12- Economic Islamicity Index
- 13- Legal & Governance Islamicity Index
- 14- Humman & Political Right Islamicity Index
- 15- International Relations Islamicity Index
- 16- Fatalism
- 17- Justice and Equity
- 18- Eternal Reward
- 19- Theory of Moral Sentiments
- 20- Secularization Hypothesi
- 21- No Hoarding of Wealth
- 22- Less Opulence

- 23- Speculation
- 24- Abolition of Interest
- 25- Proxy

- ۲۶- کشورهای ثروتمند طبق طبقه بندی بانک جهانی دارای درآمد ۱۰۰۶۶ دلار
- ۲۷- کشورهای متوسط درآمد طبق طبقه بندی بانک جهانی دارای درآمد بین ۸۲۶ تا ۱۰۰۶۵ دلار
- ۲۸- کشورهای کم درآمد طبق طبقه بندی بانک جهانی دارای درآمد کمتر از ۸۲۵ دلار

- ۲۹- سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه متشکل از ۳۱ کشور صنعتی دموکراسی بازار و ثروتمند است که حدود ۶۰٪ از کالا و خدمات جهانی را تامین می‌کنند و شامل استرالیا، اتریش، بلژیک، کانادا، شیلی، جمهوری چک، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، مجارستان، ایسلند، ایرلند، ایتالیا، ژاپن، جمهوری کره، لوکزامبورگ، مکزیک، هلند، نیوزیلند، نروژ، لهستان، پرتغال، جمهوری اسلواکی، اسپانیا، سوئد، سوئیس، ترکیه، انگلستان، آمریکا می‌باشد.

منابع

- 1- Schehrazade, S. Rahman, Hossein Askari (2010) How Islamic are Islamic Countries? Global Economy Journal, Vol. 10, Issue 2, Article 2, <http://www.bepress.com/gej/vol10/iss2/2> DOI: 10.2202/1524-5861.1614
- 2- Schehrazade, S. Rahman, Hossein Askari (2010) An Economic Islamicity Index, Global Economy Journal, Vol. 10, Issue 3, Article 1, <http://www.bepress.com/gej/vol10/iss3/1> , DOI: 10.2202/1524-5861.1680